

РАШИЗМ ЯК РІЗНОВИД ФАШИЗМУ

Передумови фашизації Росії. Початок ХХІ ст., на яке люди в багатьох країнах покладали великі сподівання, приніс населенню Російської Федерації багато розчарувань: внаслідок економічних експериментів знизився й так низький рівень життя, росіяни, позбавившись після розвалу радянської імперії статусу панівної нації, втратили досяжні життєві перспективи. Нетривала демократія 90-х, яка для багатьох громадян Росії, сформованих за радянського тоталітаризму, не мала значущої цінності, не забезпечила країні ефективних соціально-економічних реформ, а лише посилила ностальгію за втраченою «стабільністю» і «визначеністю».

Закриття збиткових підприємств, які все ж таки забезпечували робочі місця, зростання безробіття, нестача продуктів і товарів, зниження соціальних стандартів похитнули крихку віру мільйонів росіян у демократичні перетворення з неодмінним забезпеченням прав людини, вільної думки, недоторканності майна і таке інше. Багато з них, опинившись у ситуації, коли старі економічні й соціальні механізми вже не діяли, а нові, ринкові й конкурентні, ще не укоренилися, мріяли повернутися до звичних радянських порядків, патерналістської моделі державного управління, «сильної руки» на чолі держави і зрештою — до відновлення імперії. Воно, те імперське минуле, хоч і не забезпечувало гідного матеріального рівня, та все ж давало змогу відчувати себе особливими, «першим народом», «старшими братами» в сімействі «молодших» і покірних національних республік.

Як колись у фашистській Італії та нацистській Німеччині, заради ефемерії кращого майбутнього й задоволення своїх життєвих потреб багато росіян ставали нікими і пасивними спостерігачами за «двірцевими переворотами», беззаконням влади, деспотизмом корумпованих чиновників і масштабними зловживаннями новоявлених «капіталістів». У такій живильній для авторитаризму атмосфері 2000 р. до влади в Росії прийшов Владімір Путін. Упродовж відносно короткого часу йому, вихідцю з КДБ й за участі цієї структури, вдалося встановити в країні авторитарний фашистський режим.

Серед істориків і політологів побутують різні визначення і класифікації фашизму як узагальненої назви класичних італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму 20–40-х років ХХ ст. і пізніших їхніх версій (наприклад, Іспанія часів Франко). Набір ознак фашизму як ідеології настільки строкатий, що може сприйматися як колаж. Проте в загальних рисах йдеться про націоналізм, расову чи національну нетерпимість, знищення політичних та особистих ворогів, жорстку диктатуру всередині країни, культ вождя, мілітаризм та агресивну зовнішню політику з неодмінною «грою мускулами» та маніакальними намірами «виправити кордони», «повернути своє», з прагненням розширення життєвого простору за рахунок гарбання територій інших держав і переділу світу⁴⁰².

Намагатися механічно, як матрицю, накладати риси фашизму минулого століття на його сучасний вид було б методологічною хибкою: кожна нова епоха додає своїх особливостей. У цьому сенсі, коли йдеться про сьогочасну тоталітарну Росію, є підстави означити російський різновид фашизму як *рашизм*. Власне, народження цього терміна безпосередньо пов'язане з Україною.

Одним з перших ужив та обґрунтував термін «рашизм» керівник напрямку «Україна і світ» Аналітичного центру Українського католицького університету Остап Кривдик. Він ще 2010 р. звертав увагу, зокрема, на те, що *«рашизм — це ідеологія й практика правлячого режиму Російської Федерації, яка базується на ідеї зверхності “російських співвітчизників”, їхньої “особливої цивілізаційної місії”, антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини, та на геоекономічних інструментах, першою чергою, енергоносіях»*.

На думку аналітика, рашизм *«базується на дефіциті пам'яті й відповідальності за імперські та комуністичні часи. Геббельсівська пропагандистська практика сучасної Росії нав'язує цензуровані картини минулого. Свіжі фільми-агітки на замовлення російського Федерального агентства з культури і кінематографії є “танками свідомості”, мотиваторами вбивати “ворога”. Вони готують людей до війни»*⁴⁰³.

Своєю чергою, український політолог Володимир Горбатенко наголошує на тому, що рашизм зневажає ліберальну демократію та західну парламентську систему і як квазіідеологія містить еkleктичний синтез

---

⁴⁰² Kershaw, *To Hell and Back: Europe 1914–1949* (New York, 2016), 228–232.

⁴⁰³ О. Кривдик, «Рашизм», *Українська правда*, 18 травня, 2010, <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/>

ідей російського націоналізму, православ'я, імперіалізму, неоколоніалізму, шовінізму, фашизму, расизму та ксенофобії⁴⁰⁴.

Термін «рашизм» поширився і став ужитковим одразу після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. Виник він унаслідок злиття морфем двох слів: англослов'янської «раша», що трансформувалася у зневажливу назву Московії, Росії, та «фашизм». Це особливий спосіб мислення, політична ідеологія, що закріпилася на межі антимодернізму і постмодернізму.

Італійський дослідник Стефано Капріо у статті «“Рашизм”, ідеологія третього тисячоліття» акцентує на тому, що «російський світ авторитарний, ієрархічний, дискримінаційний, агресивний. Це нова форма тоталітаризму, між “владою народу” і “диктатурою пролетаріату”, що претендує на “моральну перевагу” однієї сторони над іншими, однієї нації над іншими, однієї людини над системою. <...> Це нова форма фашизму та расизму, об'єднаних до купи; не євгенічна, а “духовна” і теократична. Рашизм — це новий ідеал завоювання в постглобальному світі: на місці культурного вирівнювання заступають відносини, коли кожен виступає проти всіх. Йдеться не лише про “моя країна насамперед”, а про превентивний удар проти “вторгнень” (іммігрантів, пандемій, аморальності, Сходу, Заходу)»⁴⁰⁵.

Так само, як це було в Італії середини 20-х років ХХ ст. і в Німеччині часів Веймарської республіки, невлаштованість, імперська ностальгія, образа за втрату міфічної минулої «величі» стали в Росії живильним середовищем для наростання реваншизму, прагнення поквитатися з колективним Заходом за його «нерозуміння» і «зневажання». Тамтешній обиватель, активно оброблюваний рашистською пропагандою, чіпляється за примарний шанс знову пишатися своєю країною.

Універсальність та особливості російської моделі фашистського режиму. Процес узурпації влади Путіним та його оточенням відбувся у декілька етапів. Упродовж перших чотирьох років президентства Путін підпорядкував собі олігархат. Судовими процесами та відбиранням активів він позбавив олігархів, як-от Михайла Ходорковського з його потужною нафтовою компанією «ЮКОС», можливості відігравати визначальну роль у політиці. Кривавим інцидентом вересня 2004 р. у північноосетинському місті Беслані, коли внаслідок провально проведеної

⁴⁰⁴ В. П. Горбатенко, “Термін «Рашизм»”, *Велика українська енциклопедія*, <https://vue.gov.ua/Рашизм>

⁴⁰⁵ S. Caprio, ‘Rushism’, the ideology of the third millennium, *AsiaNews*, July 5, 2022, <https://www.asianews.it/news-en/%E2%80%98Rushism%E2%80%99,-the-ideology-of-the-third-millennium-55748.html>

російськими силовиками операції зі звільнення заручників, блокованих нападниками, які вимагали визнати незалежність Чеченської Республіки Ічкерія, Путін поклав край прямим виборам у регіонах губернаторів і взяв курс на встановлення в країні особистого тотального контролю.

Змушений поступитися конституційній нормі про обмеження безперервного перебування на посаді президента двома термінами, Путін 2008 р. передав своє президентське крісло призначеному ним же і цілком ручному наступникові Дмитрію Медведеву. А сам, обійнявши посаду голови уряду, домігся змін у російській Конституції, що збільшували президентський термін з чотирьох до шести років, і 2012 р. повернув собі президентство. Остаточне законодавче оформлення авторитарного правління Путіна відбулося у 2021 р., коли він домігся змін до Конституції, що дозволяють йому бути президентом до 2036 р., фактично пожиттєво.

Крок за кроком путінська Росія з її економічним устроєм на засадах державного корпоративізму, так схожого на «корпоративну державу» Муссоліні, зі значною часткою державного сектора в економіці, авторитарною моделлю державного управління, антилібералізмом, зневажанням прав людини, гомофобією, націоналізмом, експансіоністською зовнішньою політикою, милітаризацією і формуванням культу вождя набула ознак фашистської держави.

Поступово, як дуче в Італії 1920-х, а фюрер у Німеччині 1930-х, Путін звів нанівець роль парламенту та інших демократичних атрибутів держави, формально зберігши лише антураж, їхню оболонку. Серед тотального поліцейсько-ефесбешного свавілля, жорсткої цензури у ЗМІ, зневажання свободи слова і розправи над опонентами невідільні й нечесні російські вибори від каденції до каденції завершуються сподіваним оголошенням про перемогу на них путінської партії «Єдина Росія».

Знищивши незалежні медіа, корумпуючи та інфільтруючи парламент, правову систему, налагодивши за геббельсівськими лекалами потужну пропагандивну машину, Путін та його кліка розчистили собі шлях до ніким і нічим не обмеженої влади. Цілеспрямоване порушення громадянських прав, фізичне знищення політичних противників (журналістки Анни Політковської, політичного опонента Бориса Немцова та ін.), конфіскація власності, державний рекет, залякування та дезінформування населення — все це на тлі повсюдної бідності, економічної стагнації та розгулу криміналітету творило гнітючу атмосферу безпросвіття й «підпорядкованого розуму», як висловився колись про російське суспільство опальний філософ Пьотр Чаадаєв, і демотивувало багатьох активних громадян протидіяти режиму.

Разом з тим у міру поліпшення — завдяки експорту вуглеводнів — економічної ситуації й підвищення рівня життя зростав і прошарок тих, хто підтримував Путіна чи погоджувався його терпіти. Передусім це чиновницький апарат, нові олігархи, що збагатилися за рахунок перерозподілу власності, а також співробітники спецслужб, правоохоронних органів та вище військове керівництво.

За оцінкою Українського інституту майбутнього, внутрішньополітична стійкість вибудованої Путіним політичної системи базується на тих-таки чотирьох стовпах, на яких тримався фашистський режим Італії та націонал-соціалістичний Німеччини:

- низькому рівні протестного потенціалу;
- особистій довірі до диктатора, вірі у його політичну фігуру і спадок;
- консолідованості елітних груп;
- лояльності до армії та контролю над регіонами⁴⁰⁶.

Зміцнюючись усередині країни, авторитарний режим просував наратив про приниження Росії Сполученими Штатами Америки і провідними європейськими державами у глобальному світі після розпаду радянської імперії. Путін обіцяв населенню, що змие «історичну ганьбу» втрати донедавна «величною» російською нацією імперських територіальних надбань. Всі відновлені й новопосталі держави, колись інкорпоровані до Російської імперії в образі Советського Союзу, проголошувалися «сферою інтересів» Росії. Така доктрина мала на меті легітимізувати в очах росіян експансію задля відновлення імперії не лише як право, але й як обов'язок, «історичну місію» Росії, особисто Путіна і кожного росіянина.

Чеченські війни, зокрема друга (1999–2009 рр.), російсько-грузинська війна 2008 р., а особливо російсько-українська війна, що розпочалася 2014 р., засвідчили: агресивна сутність ностальгуючої Росії, яка брутально топче міжнародне право, разуче споріднює її з фашистськими режимами минулого століття. Після приходу до влади Путіна термін «фашизм» став повсюдним у російському публічному дискурсі. Причому чим глибше російська «суверенна демократія» занурювалася в диктатуру і фашизм, тим шаленіше її офіційні особи й контрольовані медіа клеймували фашизмом колективний Захід, а згодом і Україну — після Помаранчевої революції та особливо від 2014 р., з початком вторгнення РФ в Україну. Втім, до 24 лютого 2022 р. це могло — нехай частково і з великими потугами — сприйматися як риторичний прийом.

---

⁴⁰⁶ «Український інститут майбутнього», *Санкції проти РФ: що насправді може зламати режим Путіна* (2022), 5, <https://drive.google.com/file/d/1XNAhm7N9Kb21d6cX2GA1mzi2WIoimbz/view>

Але повномасштабне вторгнення російської армії в Україну під гаслом «денацифікації» остаточно розвіяло всілякі умовності й ілюзії. Воєнні злочини російських окупантів щодо цивільного населення Бучі, Ірпня, Маріуполя, багатьох інших українських міст і сіл, вбивства мирних людей, катування, гвалтування, мародерство, знищення інфраструктури, вивезення з окупованих територій обладнання, продовольства та сировини засвідчили, що де-факто світ зіткнувся з новою версією фашизму — *рашизмом*.

Він устав дві давні російські ідеї: націоналізм з антизахідним відтінком і консервативну інтерпретацію православ'я. Його найсприятливіше і найплодючіше життєве середовище — соціально вразливі, малоосвічені і консервативні елементи суспільства, локалізовані у депресивних містах і селах поза межами кільця Москва — Санкт-Петербург. Цей тип обивателя позитивно сприймає націоналістичну параноїдальну риторику рашистів, вірячи, що ті захищають православну віру від богохульників, а націю — від іноземних змов⁴⁰⁷.

«Русский мир» як наріжний камінь рашизму. Власне рашизм не є оригінальною концепцією Путіна. Це радше компіляція його світосприйняття, сформованого в похмурій атмосфері КДБ, та ідей Александра Дугіна, фашистського пророка реінкарнації російської імперії. Як слушно зауважив колумніст Девід фон Дреле, щоб зрозуміти Путіна (а відтак і рашизм), спочатку потрібно залізи у голову Дугіна⁴⁰⁸ — конструктора доктрини «русского мира» — стрижня, на якому вибудувався й функціонує рашизм.

Вплив дугінських ідей на Путіна такий сильний, що той є фактично «рукою», зняряддям втілення містичних марень свого духовного наставника. Дугінсько-путінські ідеї зіткані з вигаданого величного імперського минулого Росії, яке «підступністю ворогів» деградувало до непривабливого сьогодення, до вилучення Росії з числа держав, що визначають сучасну цивілізацію. Мовляв, духовно мотивований російський народ покликаний об'єднати Європу та Азію в одну велику російську імперію — Євразію, якою керуватимуть етнічні росіяни.

Під цим утворенням Дугін, а слідом за ним Путін та інші рашисти розуміють спільноту людей, які мають єдину (звісно ж, російську)

---

⁴⁰⁷ M. Fisher, “The new Putinism: Nationalism fused with conservative Christianity”, *The Washington Post*, October 25, 2012, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2012/10/25/the-new-putinism-nationalism-fused-with-conservative-christianity/>

⁴⁰⁸ David Von Dregle, “The man known as ‘Putin’s brain’ envisions the splitting of Europe — and the fall of China”, *The Washington Post*, March 22, 2022, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/03/22/alexander-dugin-author-putin-deady-playbook/>

мову, культуру, релігію та, на відміну від атлантичного світу, «національні цінності». Головна геополітична місія Росії, у викладі Дугіна, — кинути виклик домінуванню США у світі та повернути всі «російські» території. Росія вже була, переконує він, близькою до мети, якби на її шляху не стали продажні й жадібні західні держави, очолювані Сполученими Штатами та Великою Британією, які змінили долю Росії й завадили їй реанімувати імперію.

Очевидно, що для Дугіна та його послідовників агресія проти України — це війна не стільки з Україною, скільки з глобалізмом, який той приписує атлантичним елітам; головні вороги Росії — однополярність, атлантизм, лібералізм, антитрадиціоналізм.

Невтомно просторікуючи про свою велич, хизуючись перемогою у Другій світовій війні, яку намагається монополізувати, замовчуючи внесок інших країн і націй, Росія водночас постійно зображає із себе пригнічену націю, жертву: ніхто, мовляв, не враховує її пріоритети, не визнає її «історичне право» на колишні колонії та сателітів, американці та європейці не зважають на її планетарне значення, а зводять до статусу регіональної держави⁴⁰⁹.

Важливим для розуміння суті рашизму є просторікування Дугіна про те, що Другу світову війну виграла «неправильна», «не така» коаліція. Мовляв, якби не нацистське вторгнення в СРСР, Гітлер спільно зі Сталіним могли б зламати Британію, і тоді ізольовані США залишилися б на самоті й не втручалися в європейські справи, а Росія відродила б імперію. За Дугіним — Путіним, Росія повинна взяти реванш і повернути своє «величне минуле», порвавши з ліберальним, бізнесовим, космополітичним сьогоденням, в якому надміру великий вплив мають євреї.

У своєму неофашистському трактаті «*Основи геополітики: геополітичне майбутнє Росії*» Дугін за прикладом гітлерівської «Майн кампф» виклав програму панування етнічних росіян на землях «від Дубліна до Владивостока». Для досягнення цієї мети російські гроші і таємні агенти повинні розпалювати расові, релігійні та міжгрупові розбіжності у Сполучених Штатах, а у Великій Британії зусилля мають зосередитися на відриві країни від континентальної Європи, фінансуванні й заохоченні націоналістичних рухів у Шотландії, Велсі та Ірландії.

У цьому контексті слушною видається оцінка, яку дав Росії Тімоті Снайдер: «*Російська Федерація всюди пропагує крайніх правих. Путін є кумиром білих расистів у всьому світі. Визначні російські фашисти*

---

⁴⁰⁹ M. Iampolski, "Putin's Russia Is in the Grip of Fascism", *Newsweek*, 2015, <https://www.newsweek.com/putins-russia-grip-fascism-312513>

отримують доступ до ЗМІ під час воєн, у тому числі й цієї (російсько-української. — П. П.). Члени російської еліти, передовсім сам Путін, все більше спираються на фашистські концепції. Саме виправдання Путіним війни в Україні як акту очисного насильства, який поверне Росію до себе, є християнською формою фашизму. <...> Москва є центром фашизму в нашому світі»⁴¹⁰.

Тим часом, за задумом рашистів, Західну Європу слід посадити на російські газову і нафтову «голки» («Газпром», «Роснефть», «Північний потік – 2»), тобто звести до цілковитої енергетичної й сировинної залежності від Росії. А тоді, плекають вони надію, НАТО розвалиться зсередини, і США залишаться без свого європейського форпосту. Труднощі, з якими Європейський Союз запроваджує санкції проти Росії-агресора, засвідчують, що на цьому фронті росіяни досягли немалих успіхів, узалежнивши деякі європейські країни від поставок російського газу та нафти.

Тимчасову окупацію українського Криму Путін також намагається виправдати концепцією «русского мира», повторюючи мантру про те, що росіяни є «розділеною нацією», з якої «випали» українці та білоруси, і що Росія прагне до «відновлення єдності». Він навіть веде мову про існування окремої «російської цивілізації», яку необхідно захищати від зовнішніх сил. Концепція «русского мира» ігнорує міжнародно визнані кордони між національними державами, що постали після розпаду СРСР, і використовується для того, щоб обґрунтувати роль Росії як захисниці російськомовних меншин за кордоном. Відмежовуючи себе від Заходу та маскуючи свій імперіалізм у цивілізаційні шата, «русский мир» позиціонує себе як ідеологія, що базується не стільки на «крові» та етнічності, скільки на міфічному ідеалі російської мови та культури. Відповідно бути російськомовними — це, за «русскомировцями», те саме, що бути росіянами.

Як слушно зауважує польський дослідник Томаш Камуселла, в рашистській ідеології расова винятковість не відіграє настільки очевидної ролі, як у націонал-соціалізмі. Сурогатним маркером рашизму є імперська ідентифікація так званих «русскоязычных», «соотечественников» як представників російської нації. При цьому їх власна самоідентифікація, етнічна чи за ознакою громадянства приналежність зумисно ігноруються.

Т. Камуселла привертає увагу до схожості в цьому аспекті етнолінгвістичного націоналізму нацистів і рашистів. Перші передбачали,

---

⁴¹⁰ T. Snyder, “The War in Ukraine Has Unleashed a New Word”, *The New York Times*, April 22, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>

що всі етнічні німці опанують німецьку й будуть вільно володіти нею, що зцементує німецьку націю (*Volk*) як біологічну сутність, яка вкрай потребує «життєвого простору» (*Lebensraum*). Зі свого боку, рашисти поширюють лекало «русскоязычных» не лише на етнічних росіян, які проживають власне в Росії та в інших державах, але й на неслов'янське населення Росії, що піддається асиміляції, зрусифіковуючись та відмовляючись від рідної мови⁴¹¹.

Так само, як гітлерівська Німеччина сповідувала ідеї пангерманізму в нацистській ідеології, путінська Росія поширює світом ідеї панросійськості. Геополітично «русский мир» уявляється такою собі російською діаспорною імперією у кордонах 1914 р., тобто включно з Україною, Білоруссю та придністровським анклавом Молдови.

«Русский мир» щедро здобрюється російсько-православними та слов'янофільськими рефлексіями, котрі генерує Російська православна церква (РПЦ) на чолі з Гундяєвим (Кірілом). Маючи багатий досвід активної співпраці з радянським КДБ та теперішньою ФСБ, РПЦ є важливим генератором і розповсюджувачем «русско-мировской» ідеології, зосереджуючи свою риторику на «священному православному народі», який складається із власне росіян, українців та білорусів. При цьому свідомо ігнорується, що українці є окремою нацією⁴¹².

Імперський проект «русского мира» базується на тотальному контролі над інформацією, переслідуванні будь-якої критичної думки, мілітаризмі та агресивній поведінці щодо націй і держав, які вважаються частиною «історичної Росії». Щоб послабити Захід, Росія впродовж двох десятиліть інвестувала величезні ресурси у низку сфер, зокрема: політичну, розвідувальну, технологічну та фінансову, щоб створити свою «п'яту колону» у найвпливовіших країнах.

Рашистський експансіонізм і Україна. Кінець комунізму, розпад Радянського Союзу та болісний для Росії процес визначення своєї нової ідентичності й місця у світі стали для демократичного світу важким викликом. Росія ніяк не може змиритися з новою реальністю світу — домінуючою роллю у ньому США та ЄС. Проте вона не має що протиставити Заходу ні в культурному, ні в економічному, ні у політичному сенсах. Єдиним її аргументом, щоб час від часу повертатися до холодної війни, є успадкована від СРСР ядерна зброя.

⁴¹¹ T. Kamusella, *Putin's Fascism* (2022), 4–5, https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/25119/Kamusella_2022_Putins_fascism_Wachtyrz.eu.pdf

⁴¹² W. Jilge, “Russkiy Mir: «Russian World»”, DGAP, 3 May, 2016, <https://dgap.org/en/events/ruskiy-mir-russian-world>

Протистояння між Росією і цивілізованим світом вже набувало різних ознак холодної війни, конфлікту світоглядів і цінностей. На початку 2000-х рр. народні революції в Грузії, Україні та Киргизстані продемонстрували дух незалежності цих націй, а відтак межі контролю Росії та Путіна над постсовєтським простором. Для Путіна Помаранчева революція та Революція гідності, що відбулися в Україні, зазіхнули на основну мету його експансіоністської стратегії, а саме: створення привілейованої та виняткової сфери впливу Росії на території, які колись складали Російську імперію. Рашисти вірять у сфери впливу, у те, що Росія як велика держава має право вето на суверенні політичні рішення своїх сусідів і на ексклюзивні дії щодо них.

Демократизація України, її тісна співпраця з НАТО та обраний європейський вектор розвитку для російського диктатора рівнозначні замаху на його престиж та владу. Тому його рішення розпочати війну проти України та оголосити Крим анексованим мало стати у сприйнятті світу першим кроком до «величі» його, Путіна, і його Росії. Тоді, 2014 р., Росія, крім економічних санкцій, не зазнала серйозних міжнародних правових наслідків своєї агресії. А тому її експансіоністські апетити тільки зросли.

Безкарне втручання Кремля у вибори президента в США 2016 р., подальше загострення стосунків між Дональдом Трампом і НАТО, ймовірно, переконали кремлівського диктатора в його здатності без особливих перешкод розширити глобальне панування Росії, довести світові свою ж сентенцію про те, що *«границь Росії нігде не закінчуються»*. Це, найімовірніше, і підштовхнуло його почати у 2022 р. чергову фазу війни проти сусідньої держави.

Україна посідає центральне місце у російській шовіністичній версії міфічного минулого авторства Дугіна — Путіна. Сам факт існування українців як окремої нації, європейський вектор розвитку суверенної держави українців, ліберальне демократичне громадянське суспільство України становлять реальну загрозу для путінської диктатури і стоять на шляху «російської величі». Звідси рашистські кліше про Україну як «недодержаву», «проект, що не здійснився», «проект “антиросія”» та повсякденна пропагандистська обробка російського суспільства цинічною брехнею про те, що «Україну створили більшовики», «Україна перебуває під зовнішнім управлінням» тощо.

«Повернення Києва» як одна із декларованих цілей повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., окрім військово-політичного сенсу, мало закріпити навіюваний рашистською пропагандою і РПЦ міф про те, що Росія є наступницею середньовічної держави Київська Русь, що це була «рання Росія», і Київ був її першою столицею, *«матір'ю городів руських»*.

Як колись творці арійського Райху вважали євреїв загрозою націонал-соціалізму і нацією без права на існування, так нинішня путінська Росія заперечує національну самодостатність українців і незалежність України. Заява російського диктатора напередодні повномасштабного вторгнення його вояччини про те, що в Україні ніколи не було традиції справжньої державності, цілком вписувалася у рашистський наратив: *«українці є штучним національним утворенням, а насправді вони є росіянами»*.

Намагання Кремля виправдати агресію проти України «необхідністю демілітаризації і денацифікації» є лише модифікацією старого російського цинізму, словесну формулу якого ще два століття тому вивів французький дипломат Астольф де Кюстін: *«Росія живе і мислить як солдат армії завойовника»*. Нині цим мисленням расизм маскує наміри, що збігаються з нацистськими цінностями та моделями їх реалізації. Це підтверджує і відомий британський політик Бен Воллес: Росія під час вторгнення в Україну «віддзеркалює фашизм і тиранію» нацистів у ході Другої світової війни⁴¹³.

За розрахунками путінської кліки, демагогія про «необхідність денацифікації» України має зіграти на чутливості історичної пам'яті росіян про Другу світову війну. Рашистські пропагандисти переконують обивателя, що війна проти українських «нацистів» — це заледве не продовження Великої Вітчизняної, як називають росіяни війну гітлерівської Німеччини і сталінського СРСР у 1941–1945 рр. Для творців цієї пропагандивної схеми неважливо, що ця історична паралель має вигляд фарсу, адже тоді, у 1941-му агресоркою була гітлерівська Німеччина, а 2014-го цю диявольську роль перебрала на себе путінська Росія. Порівняння Великої Вітчизняної з брудною війною Росії проти України є беззаперечним абсурдом для всіх вдумливих людей. Утім, не для багатьох росіян⁴¹⁴.

У російській риторичі «нацист» — це гірший вид «фашиста». За логікою рашистів, мирні українці, які воліють жити не з милості «старшого брата», є неодмінно «фашистами», зате фашистський режим Путіна — це «чиста Росія», яка збирається перемогти «звироднілий» Захід і врятувати світ. Цим виправдовуються недотримання жодних угод, які

---

⁴¹³ “Ukraine war: Russian generals as much to blame as Putin for invasion, says UK defence secretary”, *Sky News*, 9 May, 2022, <https://news.sky.com/story/ukraine-war-putin-and-his-commanders-should-share-same-fate-as-nazis-says-ben-wallace-ahead-of-victory-day-parade-in-russia-12609080>

⁴¹⁴ G. Gejrgi, “The Brief — Who’s naZi here?”, *EURACTIV*, March 21, 2022, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-brief-whos-nazi-here/>

Росія уклала з Україною, і геноцид, який влаштували російські війська на тимчасово окупованих територіях України. Насправді рашистське таврування українців як «нацистів» — це щось явно із розряду «за Фройдом», коли переносять із хворої голови на здорову.

«Денацифікацію», яку приніс в Україну «русский мир» на танках і ракетах, у світі схвалили та підтримали виключно неонацистські угруповання. На підживлення цієї «солідарності» Росія не одне десятиліття спрямовувала величезні фінансові вливання, намагаючись дискредитувати ліберальні демократії та підірвати єдність західної інтеграції⁴¹⁵. В уяві рашизму і його пропаганди колективний Захід є «спадкоємцем нацизму», і його мета — «знищити Росію». Тому нині головна загроза для Росії йде від України, де відбувається «розгул неонацистських організацій». Росіян переконують, що Україна готувалася розташувати на своїй території військові бази США й американських ракет, спрямованих на Росію. За великим рахунком, для Путіна не має значення, чи успішно назовні є ця примітивна рашистська пропаганда. Достатньо того, що вона впливає на російське населення і на ультраправий політичний спектр у зарубіжних країнах.

Якщо, за путінськими лекалами, й можна назвати повномасштабне російське вторгнення в Україну «спецоперацією», то тоді це спеціальна операція знищення української державності й української нації. Власне так і поводяться російські окупанти на тимчасово захоплених територіях України, вимордовуючи місцеве населення за ознаками національної і громадянської приналежності. Світ вжахнувся, побачивши відео- та фотодокументи про звірства рашистської вояччини в Бучі, Ірпені, Бородянці, Маріуполі, інших містах і селах України. Багато держав визнали злочини, вчинені російською армією, геноцидом українського народу. Окрім масових убивств, російська армія катує і викрадає людей, блокує постачання ліків, продуктів і питної води для мирного населення, гвалтує жінок, чоловіків і дітей, нищить інфраструктуру, закриває українські школи і ЗМІ, спалює українські книжки і періодику. Під визначення геноциду також підпадає примусова депортація українців до Росії, куди окупанти вже вивезли майже 1,5 млн українців, із яких чверть мільйона — діти.

Отже, як свого часу нацистська Німеччина, Росія ігнорує міжнародне гуманітарне право, норми, які обмежують методи і засоби ведення війни, регулюють захист її жертв. Пересувні крематорії, що їх російські окупанти застосовують, аби позбавлятися тіл, — це ще один показовий

---

⁴¹⁵ O. Dragaš, “Russism — new nazism”, *The International Security Institute (ISI)*, April 17, 2022, <https://isi-see.org/2022/04/17/russism-new-nazism/>

факт для порівняння рашизму з нацизмом. І цілком очікувано, що вже на третій місяць повномасштабного російського вторгнення майже пів сотні країн світу закликали Міжнародний кримінальний суд розслідувати воєнні злочини росіян в Україні.

За своєю генезою, ідеологічними концептами і практикою рашизм є еkleктичним різновидом тоталітарної, фашистської за своєю суттю ідеології. В його підмурку — правовий нігілізм і культ брутальної сили. Йому також притаманний особливого стибу расизм, втілений в ідеології «русского міра» і в концепції РПЦ про «богообраність» російського етносу, до якого рашисти самочинно зараховують також всіх російськомовних і «соотечественників». Особливе, сакральне місце у своїй доктрині рашисти відводять Україні — нації і державі, історизм та існування яких не залишають каменя на камені від химерної конструкції рашизму, зокрема «русского міра».

Рашизм також є ідеологічним стрижнем державної моделі, що утвердилася в Росії, із притаманними їй культом особи «вождя», корупцією, транснаціональною організованою злочинністю, імперіалізмом, державним тероризмом, повсякчасним веденням підривної діяльності, проведенням таємних операцій і загарбницьких війн. Вуглеводневий шантаж світу, зрештою як і ядерний, — також чільна частина гібридної війни, що її проводить Росія проти міжнародного співтовариства.

Рашистський орвеллізм у розумінні пропагандистського маніпулювання фактами, словами, поняттями та цілеспрямованого спотворення правди, історичного минулого, істини покликаний сформуванню у суспільстві менталітет жертви, з одного боку, і нетерпимість до інакшості, ультра націоналізм, шовінізм і самовдоволеність — з іншого. Це спосіб владних структур утримувати суспільство під цілковитим і повсякчасним контролем.

Але стійкий збройний опір, який чинить російській агресії підтримана демократичним світом Україна, свідчить про безперспективність та історичну приреченість рашизму, про неминучість його ганебного фіналу. Такого ж, який минулого століття поставив крапку на зlodіяннях нацизму.